

๑. จุฬาสีหนาทสุต

[๑๓๙] เอวมเม สุตฺ :- เอกํ สมยํ ภควา สาวตถียํ วิหริติ เขตตวเน อนาถปิณฑิกสุส อารามे. ตตฺร โข ภควา ภิกฺขุ อามนฺเตสิ “ภิกฺขโว”ติ. “ภทฺนเต”ติ เต ภิกฺขุ ภควโต ปจฺจสฺสิสฺสุ. ภควา เอตทโวจ :

อิเชว ภิกฺขเว สมโณ, อิธ ทฺติโย สมโณ, อิธ ตติโย สมโณ, อิธ จตฺตฺโต สมโณ, สุญฺญา พรปฺปวาทา สมณฺเห อญฺเณภี¹ติ, เอวเมว² ภิกฺขเว สมมา สีนฺทาทำ นทถ.

[๑๔๐] จานํ โข ปเนตํ ภิกฺขเว วิชฺชติ, ยํ อิธ³ อญฺเณติตฺถิยา ปริพฺพาชกา เอวํ วเทยฺยํ “โก ปนายสมนฺตานิ อสฺสาสึ กิ พลํ, เยน ตฺเมห อายสมนฺโต อตฺตนิ สมฺปสฺสมานา⁴ เอวํ วเทถ ‘อิเชว สมโณ, อิธ ทฺติโย สมโณ, อิธ ตติโย สมโณ, อิธ จตฺตฺโต สมโณ, สุญฺญา พรปฺปวาทา สมณฺเห อญฺเณภี”ติ. เอวํวาทีโน ภิกฺขเว อญฺเณติตฺถิยา ปริพฺพาชกา เอวมสฺสุ วจฺนียา “อตฺถิ โข โน อวฺุสึ เตน ภควตา ชานตา ปสฺสตา อรหตา สมมาสมฺพุทฺเธน จตฺตารโ ฐมฺมา อกฺขาตา, เย มยํ อตฺตนิ สมฺปสฺสมานา เอวํ วเทม ‘อิเชว สมโณ, อิธ ทฺติโย สมโณ, อิธ ตติโย สมโณ, อิธ จตฺตฺโต สมโณ, สุญฺญา พรปฺปวาทา สมณฺเห อญฺเณภี”ติ. กตเม จตฺตารโ ? อตฺถิ โข โน อวฺุสึ สตฺถริ ปสาโท, อตฺถิ ฐมฺเม ปสาโท, อตฺถิ สึเลสุ ปริปุรฺการิตา, สหธมฺมิกา โข ปน ปิยา มนาปา คหฺภูจฺา เจว ปพฺพชิตา จ. อิมเ โข โน อวฺุสึ เตน ภควตา ชานตา ปสฺสตา อรหตา สมมาสมฺพุทฺเธน จตฺตารโ ฐมฺมา อกฺขาตา, เย มยํ อตฺตนิ สมฺปสฺสมานา เอวํ วเทม ‘อิเชว สมโณ, อิธ ทฺติโย สมโณ, อิธ ตติโย สมโณ, อิธ จตฺตฺโต สมโณ, สุญฺญา พรปฺปวาทา สมณฺเห อญฺเณภี”ติ.

[๑๔๑] จานํ โข ปเนตํ ภิกฺขเว วิชฺชติ, ยํ อญฺเณติตฺถิยา ปริพฺพาชกา เอวํ วเทยฺยํ “อมฺหากมฺปิ โข อวฺุสึ อตฺถิ สตฺถริ ปสาโท, โย อมฺหากํ สตฺถา. อมฺหากมฺปิ อตฺถิ ฐมฺเม ปสาโท, โย อมฺหากํ ฐมฺโม. มยฺมฺปิ สึเลสุ ปริปุรฺการิโน, ยานิ อมฺหากํ สึลานิ. อมฺหากมฺปิ สหธมฺมิกา ปิยา มนาปา คหฺภูจฺา เจว ปพฺพชิตา จ. อิธ โน อวฺุสึ โก วิเสสึ โก อธิปฺปายเ⁵ กิ นานากธฺณํ, ยทิทํ ตฺมฺหากญฺเจว อมฺหากญฺจฺา”ติ.

เอวํวาทีโน ภิกฺขเว อญฺเณติตฺถิยา ปริพฺพาชกา เอวมสฺสุ วจฺนียา “กิ ปนาวฺุสึ เอกา นิฏฺฐา, อฺุทาทฺ ฺปฺถุ นิฏฺฐา”ติ. สมมา พฺยากรมานา ภิกฺขเว อญฺเณติตฺถิยา ปริพฺพาชกา เอวํ

¹ อ. สมณฺเห อญฺเณภีติ

² อ. เอวเมตํ

³ อ.ม. อิธาคิ ปทํ น ทิสฺสติ

⁴ อ.ม. อตฺตนิ สมฺปสฺสมานาคิ ปททวฺยํ น ทิสฺสติ

⁵ ก. อธิปฺปายสึ; อ. อธิปฺปายสึ

พยากเรยฺยํ “เอกา หาวุโส⁶ นิฏฺจา, น ปุณฺ นิฏฺจา”ติ.

สา ปนาวุโส นิฏฺจา สราคฺสฺส, อุทาหุ วีดฺราคฺสฺสชาติ. สฺมมา พฺยากรฺมานา ภิกฺขเว อญฺญตฺติตฺติยา ปริพฺพาชกา เอวํ พฺยากเรยฺยํ “วีดฺราคฺสฺสาวุโส สา นิฏฺจา, น สา นิฏฺจา สราคฺสฺสา”ติ.

สา ปนาวุโส นิฏฺจา สโทสฺสฺส, อุทาหุ วีดฺโทสฺสฺสชาติ. สฺมมา พฺยากรฺมานา ภิกฺขเว อญฺญตฺติตฺติยา ปริพฺพาชกา เอวํ พฺยากเรยฺยํ “วีดฺโทสฺสฺสาวุโส สา นิฏฺจา, น สา นิฏฺจา สโทสฺสฺสา”ติ.

สา ปนาวุโส นิฏฺจา สโมหฺสฺส, อุทาหุ วีดฺโมหฺสฺสชาติ. สฺมมา พฺยากรฺมานา ภิกฺขเว อญฺญตฺติตฺติยา ปริพฺพาชกา เอวํ พฺยากเรยฺยํ “วีดฺโมหฺสฺสฺสาวุโส สา นิฏฺจา, น สา นิฏฺจา สโมหฺสฺสา”ติ.

สา ปนาวุโส นิฏฺจา สตณฺหฺสฺส, อุทาหุ วีดฺตณฺหฺสฺสชาติ. สฺมมา พฺยากรฺมานา ภิกฺขเว อญฺญตฺติตฺติยา ปริพฺพาชกา เอวํ พฺยากเรยฺยํ “วีดฺตณฺหฺสฺสฺสาวุโส สา นิฏฺจา, น สา นิฏฺจา สตณฺหฺสฺสา”ติ.

สา ปนาวุโส นิฏฺจา สอุปาทานฺสฺส, อุทาหุ อนฺอุปาทานฺสฺสชาติ. สฺมมา พฺยากรฺมานา ภิกฺขเว อญฺญตฺติตฺติยา ปริพฺพาชกา เอวํ พฺยากเรยฺยํ “อนฺอุปาทานฺสฺสฺสาวุโส สา นิฏฺจา, น สา นิฏฺจา สอุปาทานฺสฺสา”ติ.

สา ปนาวุโส นิฏฺจา วิทฺทฺสุโน, อุทาหุ อวิทฺทฺสุโนติ. สฺมมา พฺยากรฺมานา ภิกฺขเว อญฺญตฺติตฺติยา ปริพฺพาชกา เอวํ พฺยากเรยฺยํ “วิทฺทฺสุโน อาวุโส สา นิฏฺจา, น สา นิฏฺจา อวิทฺทฺสุโน”ติ.

สา ปนาวุโส นิฏฺจา อนฺนุรฺทฺชอปฺปฏิวิรฺทฺชฺส, อุทาหุ อนฺนุรฺทฺชอปฺปฏิวิรฺทฺชฺสชาติ. สฺมมา พฺยากรฺมานา ภิกฺขเว อญฺญตฺติตฺติยา ปริพฺพาชกา เอวํ พฺยากเรยฺยํ “อนฺนุรฺทฺชอปฺปฏิวิรฺทฺชฺสฺสาวุโส สา นิฏฺจา, น สา นิฏฺจา อนฺนุรฺทฺชอปฺปฏิวิรฺทฺชฺสชาติ”ติ. สา ปนาวุโส นิฏฺจา ปฺปญฺจารามฺสฺส ปฺปญฺจจรฺติโน, อุทาหุ นิปฺปญฺจารามฺสฺส นิปฺปญฺจจรฺติโนติ. สฺมมา พฺยากรฺมานา ภิกฺขเว อญฺญตฺติตฺติยา ปริพฺพาชกา เอวํ พฺยากเรยฺยํ “นิปฺปญฺจารามฺสฺสฺสาวุโส สา นิฏฺจา นิปฺปญฺจจรฺติโน, น สา นิฏฺจา ปฺปญฺจารามฺสฺส ปฺปญฺจจรฺติโน”ติ.

[๑๔๒] เทวฺมา ภิกฺขเว ทิฏฺฐิโย: ภวฺทิฏฺฐิ จ วิภวฺทิฏฺฐิ จ. เย हि เกจฺจิ ภิกฺขเว สฺมณฺวา วา พฺราหฺมณฺวา วา ภวฺทิฏฺฐิ อลฺลึนา ภวฺทิฏฺฐิ อฺปคฺตา ภวฺทิฏฺฐิ อชฺโฌสิตฺตา, วิภวฺทิฏฺฐิยา เต ปฺฏิวิรฺทฺธา. เย हि เกจฺจิ ภิกฺขเว สฺมณฺวา วา พฺราหฺมณฺวา วา วิภวฺทิฏฺฐิ อลฺลึนา วิภวฺทิฏฺฐิ อฺปคฺตา วิภวฺทิฏฺฐิ อชฺโฌสิตฺตา, ภวฺทิฏฺฐิยา เต ปฺฏิวิรฺทฺธา. เย हि เกจฺจิ ภิกฺขเว สฺมณฺวา วา พฺราหฺมณฺวา วา อิมาสฺมํ ทฺวินฺนํ ทิฏฺฐินํ สฺมฺทยฺญจ อตฺถจฺคมฺญจ อสฺสาทฺญจ อาทึนฺวญฺจ นิสฺสรณฺญจ ยถาภูตํ นปฺปชานฺนฺติ, เต สฺราคา, เต สโทสา, เต สโมหา, เต สตณฺหา, เต สอุปาทานา, เต อวิทฺทฺสุโน, เต

⁶ ฉ.ม. เอกาวุโส

อนรุทอุปปฏิวิรุทธา, เต ปปญจารามา ปปญจจติโน, เต น ปริมุจจันติ ชาติยา ชรามรณน⁷
 โสภปริเทวททุกขโทมนสสุปายาเสหิ⁸ น ปริมุจจันติ ททุกขสมาติ วทามิ . เย จ ไช เกจิ ภิกขเว
 สมณา วา พุราหุมนว วา อิมาสึ ทวินันันิ ทิวุจันันิ สมุททยญจ อตถจคมญจ อสสาทญจ อาทีนญญจ
 นิสสรณญจ ยถาภูตึ ปชานนุติ, เต วิตราคา, เต วิตโทสา, เต วิตโมหา, เต วิตตณหา, เต
 อนุปาทานา, เต วิททสุโน, เต อนนรุทอุปปฏิวิรุทธา, เต นิปปปญจารามา นิปปปญจจติโน, เต
 ปริมุจจันติ ชาติยา ชรามรณน โสภปริเทวททุกขโทมนสสุปายาเสหิ ปริมุจจันติ ททุกขสมาติ วทามิ.

[๑๔๓] จตตาริมานิ ภิกขเว อุปาทานานิ. กตมานิ จตตาริ ? กามุปาทานันิ ทิวุจอุปาทานันิ
 สึลลพุตอุปาทานันิ อตตวาทอุปาทานันิ. สนุติ ภิกขเว เอเก สมณพุราหุมนว สพพุปาทาน
 ปริญญาวาทา ปฏิชานมานา, เต น สมมา สพพุปาทานปริญญันิ ปญญเปนุติ: กามุปาทานสส
 ปริญญันิ ปญญเปนุติ, น ทิวุจอุปาทานสส ปริญญันิ ปญญเปนุติ, น สึลลพุตอุปาทานสส ปริญญันิ
 ปญญเปนุติ, น อตตวาทอุปาทานสส ปริญญันิ ปญญเปนุติ. ตึ กิสส เหตุ ? อิมานิ หิ เต โภนุโต
 สมณพุราหุมนว ตึณิ จานานิ ยถาภูตึ นปชานนุติ; ตสมา เต โภนุโต สมณพุราหุมนว
 สพพุปาทานปริญญาวาทา ปฏิชานมานา, เต น สมมา สพพุปาทานปริญญันิ ปญญเปนุติ:
 กามุปาทานสส ปริญญันิ ปญญเปนุติ, น ทิวุจอุปาทานสส ปริญญันิ ปญญเปนุติ, น
 สึลลพุตอุปาทานสส ปริญญันิ ปญญเปนุติ, น อตตวาทอุปาทานสส ปริญญันิ ปญญเปนุติ.

สนุติ ภิกขเว เอเก สมณพุราหุมนว สพพุปาทานปริญญาวาทา ปฏิชานมานา, เต น
 สมมา สพพุปาทานปริญญันิ ปญญเปนุติ: กามุปาทานสส ปริญญันิ ปญญเปนุติ, ทิวุจอุปาทานสส
 ปริญญันิ ปญญเปนุติ, น สึลลพุตอุปาทานสส ปริญญันิ ปญญเปนุติ, น อตตวาทอุปาทานสส ปริญญันิ
 ปญญเปนุติ. ตึ กิสส เหตุ ? อิมานิ หิ เต โภนุโต สมณพุราหุมนว เทว จานานิ ยถาภูตึ
 นปชานนุติ; ตสมา เต โภนุโต สมณพุราหุมนว สพพุปาทานปริญญาวาทา ปฏิชานมานา, เต
 น สมมา สพพุปาทานปริญญันิ ปญญเปนุติ: กามุปาทานสส ปริญญันิ ปญญเปนุติ,
 ทิวุจอุปาทานสส ปริญญันิ ปญญเปนุติ, สึลลพุตอุปาทานสส ปริญญันิ ปญญเปนุติ, น
 อตตวาทอุปาทานสส ปริญญันิ ปญญเปนุติ.

สนุติ ภิกขเว เอเก สมณพุราหุมนว สพพุปาทานปริญญาวาทา ปฏิชานมานา, เต น
 สมมา สพพุปาทานปริญญันิ ปญญเปนุติ: กามุปาทานสส ปริญญันิ ปญญเปนุติ, ทิวุจอุปาทานสส
 ปริญญันิ ปญญเปนุติ, สึลลพุตอุปาทานสส ปริญญันิ ปญญเปนุติ, น อตตวาทอุปาทานสส ปริญญันิ
 ปญญเปนุติ. ตึ กิสส เหตุ ? อิมันิ หิ เต โภนุโต สมณพุราหุมนว เอกึ จานันิ ยถาภูตึ นปชานนุติ;
 ตสมา เต โภนุโต สมณพุราหุมนว สพพุปาทานปริญญาวาทา ปฏิชานมานา, เต น สมมา
 สพพุปาทานปริญญันิ ปญญเปนุติ: กามุปาทานสส ปริญญันิ ปญญเปนุติ, ทิวุจอุปาทานสส ปริญญันิ
 ปญญเปนุติ, สึลลพุตอุปาทานสส ปริญญันิ ปญญเปนุติ, น อตตวาทอุปาทานสส ปริญญันิ
 ปญญเปนุติ.

⁷ ฉ.ม.อิ. ชราย มรณน

⁸ ฉ.ม.อิ. โสภปริเทวททุกขโทมนสเสหิ อุปายาเสหิ

เอวรูเป ไช ภิกฺขเว ฌมฺมวินเย โย สตฺถริ ปสาโท, โส น สมฺมคฺคโต อภฺขายติ; โย ฌมฺเม ปสาโท, โส น สมฺมคฺคโต อภฺขายติ; ยา สึเลสุ ปริปุรฺการิตา, สา น สมฺมคฺคตา อภฺขายติ; ยา สหฌมฺมิเกสุ ปิยมนฺาปตา, สา น สมฺมคฺคตา อภฺขายติ. ตํ กิสุสฺส เหตุ ? เอวญฺเหดํ ภิกฺขเว โหติ, ยถา ตํ ทฺรฺกฺขาเต ฌมฺมวินเย ทฺุปปเวทิตฺเต อนิยฺยานิเก อณุสฺสมสํวตฺตนิเก อสฺมาสมฺพุทฺธปฺปเวทิตฺเต.

[๑๔๔] ตถาคโต จ ไช ภิกฺขเว อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ สพุทฺธาทานปริญฺจาวาทิ ปฏฺิชาณมาโน สมฺมา สพุทฺธาทานปริญฺจํ ปญฺญเปติ: กามุปาทานสฺส ปริญฺจํ ปญฺญเปติ, ทิฏฺฐุปาทานสฺส ปริญฺจํ ปญฺญเปติ, สึลพุทฺธปาทานสฺส ปริญฺจํ ปญฺญเปติ, อตฺตวาทุปาทานสฺส ปริญฺจํ ปญฺญเปติ. เอวรูเป ไช ภิกฺขเว ฌมฺมวินเย โย สตฺถริ ปสาโท, โส สมฺมคฺคโต อภฺขายติ; โย ฌมฺเม ปสาโท, โส สมฺมคฺคโต อภฺขายติ; ยา สึเลสุ ปริปุรฺการิตา,^๙ สา สมฺมคฺคตา อภฺขายติ; ยา สหฌมฺมิเกสุ ปิยมนฺาปตา, สา สมฺมคฺคตา อภฺขายติ, ตํ กิสุสฺส เหตุ ? เอวญฺเหดํ ภิกฺขเว โหติ, ยถา ตํ สุวากฺขาเต ฌมฺมวินเย สฺุปปเวทิตฺเต นิยฺยานิเก อณุสฺสมสํวตฺตนิเก สมฺมาสมฺพุทฺธปฺปเวทิตฺเต.

[๑๔๕] อิเม จ ภิกฺขเว จตฺตาริ อูปาทานา กีนฺิทานา กีสฺมุทฺยา กิชาติกา กิปปวาทา ? อิเม จตฺตาริ อูปาทานา ตณฺฺหานิทานา ตณฺฺหาสมฺมุทฺยา ตณฺฺหาชาติกา ตณฺฺหาปภวาทา. ตณฺฺหา จายํ ภิกฺขเว กีนฺิทานา กีสฺมุทฺยา กิชาติกา กิปปวาทา ? ตณฺฺหา เวทฺณานิทานา เวทฺณาสมฺมุทฺยา เวทฺณาชาติกา เวทฺณาปภวาทา. เวทฺณา จายํ ภิกฺขเว กีนฺิทานา กีสฺมุทฺยา กิชาติกา กิปปวาทา ? เวทฺณา ผสฺสนิทานา ผสฺสสมฺมุทฺยา ผสฺสชาติกา ผสฺสปภวาทา. ผสฺโส จายํ ภิกฺขเว กีนฺิทานา กีสฺมุทฺโย กิชาติโก กิปปวาทา ? ผสฺโส สฺฟายตฺตนิทานา สฺฟายตฺตสมฺมุทฺโย สฺฟายตฺตชาติโก สฺฟายตฺตปภวาทา. สฺฟายตฺตญฺจิทํ ภิกฺขเว กีนฺิทานํ กีสฺมุทฺยํ กิชาติกํ กิปปวาทํ ? สฺฟายตฺตํ นามรฺูปนฺิทานํ นามรฺูปสมฺมุทฺยํ นามรฺูปชาติกํ นามรฺูปปภวาทํ. นามรฺูปญฺจิทํ ภิกฺขเว กีนฺิทานํ กีสฺมุทฺยํ กิชาติกํ กิปปวาทํ ? นามรฺูปิ วิญฺญานนฺิทานํ วิญฺญานสมฺมุทฺยํ วิญฺญานชาติกํ วิญฺญานปภวาทํ. วิญฺญานญฺจิทํ ภิกฺขเว กีนฺิทานํ กีสฺมุทฺยํ กิชาติกํ กิปปวาทํ ? วิญฺญานํ สงฺขารนฺิทานํ สงฺขารสมฺมุทฺยํ สงฺขารชาติกํ สงฺขารปภวาทํ. สงฺขารา จิเม ภิกฺขเว กีนฺิทานา กีสฺมุทฺยา กิชาติกา กิปปวาทา ? สงฺขารา อวิชฺชานิทานา อวิชฺชาสมฺมุทฺยา อวิชฺชาชาติกา อวิชฺชาปภวาทา. ยโต จ ไช ภิกฺขเว ภิกฺขุโน อวิชฺชา ปหีนา โหติ, วิชฺชา อูปปนฺฺนา. โส อวิชฺชาวิราคะ วิชฺชุปฺปาทา เนว กามุปาทานํ อูปาทียติ, น ทิฏฺฐุปาทานํ อูปาทียติ, น สึลพุทฺธปาทานํ อูปาทียติ, น อตฺตวาทุปาทานํ อูปาทียติ, อณุปาทียํ น ปริตฺตสฺสติ, อปริตฺตสฺสํ ปจฺจตฺตญฺเฆว ปรินิพฺพายติ, “ซีณา ชาติ, วุสฺสิตํ พฺรหฺมจฺริยํ, กตํ กรณฺียํ, นวปรี อิตฺถตฺตยาया”ติ ปชานาตีติ.

อิทฺมโวจ ภควา; อตฺตมฺนา เต ภิกฺขุ ภควโต ภาสิตํ อภินฺนุทฺติ.

จฺุฬีสึหนาทสฺสุตฺตํ นิฏฺฐิจิตํ ปจฺมํ.

^๙ ก. ปริปุรฺการิตา

๑. จุฬาสีหนาทสูตร
ว่าด้วยการบันลือสีหนาท สุตระเล็ก
สมณะ ๔ จำพวก

[๑๓๙] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคได้รับสั่งเรียกภิกษุทั้งหลายมาตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย” ภิกษุเหล่านั้นทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสเรื่องนี้อ่า

“ภิกษุทั้งหลาย สมณะที่ ๑ มีอยู่ในธรรมวินัยนี้เท่านั้น สมณะที่ ๒ มีอยู่ในธรรมวินัยนี้ สมณะที่ ๓ มีอยู่ในธรรมวินัยนี้ สมณะที่ ๔¹⁰ ก็มีอยู่ในธรรมวินัยนี้ ลัทธิของศาสดาอื่นว่างเปล่าจากสมณะทั้งหลายผู้รู้ทั่วถึง เธอทั้งหลายจงบันลือสีหนาท¹¹โดยชอบอย่างนี้แล

[๑๔๐] เป็นไปได้ที่พวกอัญญเดียรถีย์ปริพาชก(เจ้าลัทธิอื่น)ในโลกนี้ จะฟังกล่าวอย่างนี้ว่า “อะไรเล่าเป็นความมั่นใจของพวกท่าน อะไรเป็นพลังใจของพวกท่าน พวกท่านพิจารณาเห็นอย่างไรในตนจึงกล่าวอย่างนี้ว่า “สมณะที่ ๑ มีอยู่ในธรรมวินัย นี้เท่านั้น สมณะที่ ๒ มีอยู่ในธรรมวินัยนี้ สมณะที่ ๓ มีอยู่ในธรรมวินัยนี้ สมณะที่ ๔ ก็มีอยู่ในธรรมวินัยนี้ ลัทธิของศาสดาอื่นว่างเปล่าจากสมณะทั้งหลายผู้รู้ทั่วถึง”

เธอทั้งหลายฟังกล่าวตอบพวกอัญญเดียรถีย์ปริพาชกผู้มีวาตะอย่างนั้น อย่างนี้ว่า “ผู้มีอายุทั้งหลาย มีธรรม ๔ ประการที่พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นผู้ทรงรู้ ทรงเห็น ทรงเป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้ด้วยพระองค์เองโดยชอบตรัสไว้แล้ว ซึ่งเราทั้งหลายพิจารณาเห็น(ว่ามี)ในตน จึงกล่าวอย่างนี้ว่า “สมณะที่ ๑ มีอยู่ในธรรมวินัยนี้เท่านั้น สมณะที่ ๒ มีอยู่ในธรรมวินัยนี้ สมณะที่ ๓ มีอยู่ในธรรมวินัยนี้ สมณะที่ ๔ ก็มีอยู่ในธรรมวินัยนี้ ลัทธิของศาสดาอื่นว่างเปล่าจากสมณะทั้งหลายผู้รู้ทั่วถึง”

ธรรม ๔ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. ความเลื่อมใสในศาสดา

๒. ความเลื่อมใสในธรรม

๓. ความเป็นผู้ทำให้บริบูรณ์ในศีล

๔. ทั้งศฤงฆ์และบรรพชิตผู้ประพฤติธรรมร่วมกันเป็นที่รักเป็นที่พอใจของเราทั้งหลาย

ธรรม ๔ ประการนี้ ที่พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นผู้ทรงรู้ ทรงเห็น ทรงเป็น พระอรหันต์ ตรัสรู้ด้วยพระองค์เองโดยชอบตรัสไว้แล้ว ซึ่งเราทั้งหลายพิจารณาเห็น (ว่ามี)ในตนจึงกล่าวอย่างนี้ว่า “สมณะที่ ๑ มีอยู่ในธรรมวินัยนี้เท่านั้น สมณะที่ ๒ มีอยู่ในธรรมวินัยนี้ สมณะที่ ๓ มีอยู่ในธรรมวินัยนี้ สมณะที่ ๔ ก็มีอยู่ในธรรมวินัยนี้ ลัทธิของศาสดาอื่นว่างเปล่าจากสมณะทั้งหลายผู้รู้ทั่วถึง”

¹⁰ สมณะที่ ๑ หมายถึงพระโสดาบันผู้หมดสิ้นสังโยชน์เบื้องต่ำ ๓ ประการไม่มีทางตกต่ำ มีความแน่นอนที่จะสำเร็จสัมโพธิในวันข้างหน้า สมณะที่ ๒ หมายถึงพระสกทาคามี ผู้หมดสิ้นสังโยชน์เบื้องต่ำ ๓ ประการ มีราคะ โทสะ โมหะ เบาบาง กัลมสาสู่โลกมนุษย์คราวเดียวแล้วจะตรัสรู้ตามได้ สมณะที่ ๓ หมายถึงพระอนาคามีผู้หมดสิ้นสังโยชน์ เบื้องต่ำ ๕ ประการ เกิดในภูมิชั้นสุทธาวาสแล้ว จะนิพพานในภูมิชั้น สมณะ ที่ ๔ หมายถึงพระอรหันต์ ผู้ทำให้แจ้งใจโตวิมุติ ปัญญาวิมุติอันไม่มีอาสวะเพราะอาสวะสิ้นไปด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่ในปัจจุบัน (ม.ม.อ. (บาลี) ๑/๑๓๙/๓๒๓-๓๒๔)

¹¹ บันลือสีหนาท ในที่นี้หมายถึงการประกาศอย่างอาภายของภิกษุผู้กล่าวว่า “สมณะเหล่านี้มีในธรรมวินัยนี้เท่านั้น” ซึ่งว่าการบันลือที่ประเสริฐคือการบันลือสีหนาทที่ไม่มีความเกรงกลัว ไม่ติดขัด เพราะเจ้าลัทธิอื่นไม่สามารถคัดค้านได้ (ม.ม.อ. (บาลี) ๑/๑๓๙/๓๒๖)

[๑๔๑] เป็นไปได้ที่พวกอัญญเดียรถีย์บริพาชกจะฟังกล่าวอย่างนี้ว่า “ผู้ใดเป็นศาสดาของพวกเรา แม้พวกเราที่มีความเลื่อมใสในศาสดานั้น อะไรเป็นธรรมของ พวกเรา แม้พวกเราที่มีความเลื่อมใสในธรรม นั้น ข้อใดเป็นศีลของพวกเรา แม้พวก เราก็คือเป็นผู้ทำให้บริบูรณ์ในศีลนั้น แม้ทั้งคุณุศลและบรรพชิตผู้ ประพฤติธรรมร่วมกัน ก็เป็นที่รักเป็นที่พอใจของพวกเรา ในข้อนี้มีความแปลกกันอย่างไร มีความมุ่งหมาย อย่างไร และมีการกระทำต่างกันอย่างไร ระหว่างพวกท่านกับพวกเรา”

เธอทั้งหลายฟังกล่าวตอบพวกอัญญเดียรถีย์บริพาชกผู้มีวาตะอย่างนั้น อย่างนี้ว่า “ผู้มีอายุทั้งหลาย จุดมุ่งหมาย¹²มีอย่างเดียว หรือมีหลายอย่าง” พวกอัญญเดี ยรถี ยบริพาชกเมื่อจะตอบอย่างถูกต้องก็จะตอบ อย่างนี้ว่า “จุดมุ่งหมายมีอย่างเดียวเท่านั้น ไม่มีหลายอย่าง”

เธอทั้งหลายฟังกล่าวอย่างนี้ว่า “จุดมุ่งหมายนั้นเป็นจุดมุ่งหมายสำหรับผู้มีราคะ (ความกำหนัด) หรือผู้ปราศจากราคะ” พวกอัญญเดียรถีย์บริพาชกเมื่อจะตอบอย่างถูกต้องก็จะตอบอย่างนี้ว่า “จุดมุ่งหมาย นั้นเป็นจุดมุ่งหมายสำหรับผู้ปราศจากราคะ มิใช่สำหรับผู้มีราคะ”

เธอทั้งหลายฟังกล่าวอย่างนี้ว่า “จุดมุ่งหมายนั้นเป็นจุดมุ่งหมายสำหรับผู้มีโทสะ (ความคิด ประทุษร้าย) หรือผู้ปราศจากโทสะ” พวกอัญญเดียรถีย์บริพาชกเมื่อจะตอบอย่างถูกต้องก็จะตอบอย่างนี้ว่า “จุดมุ่งหมายนั้นเป็นจุดมุ่งหมายสำหรับผู้ปราศจาก โทสะ มิใช่สำหรับผู้มีโทสะ”

เธอทั้งหลายฟังกล่าวอย่างนี้ว่า “จุดมุ่งหมายนั้นเป็นจุดมุ่งหมายสำหรับผู้มีโมหะ (ความหลง) หรือ ผู้ปราศจากโมหะ” พวกอัญญเดียรถีย์บริพาชกเมื่อจะตอบอย่างถูกต้องก็จะตอบอย่างนี้ว่า “จุดมุ่งหมายนั้น เป็นจุดมุ่งหมายสำหรับผู้ปราศจากโมหะ มิใช่สำหรับผู้มีโมหะ”

เธอทั้งหลายฟังกล่าวอย่างนี้ว่า “จุดมุ่งหมายนั้นเป็นจุดมุ่งหมายสำหรับผู้มีตัณหา (ความทะยาน อยาก) หรือผู้ปราศจากตัณหา” พวกอัญญเดียรถีย์บริพาชกเมื่อจะตอบอย่างถูกต้องก็จะตอบอย่างนี้ว่า “จุด มุ่งหมายนั้นเป็นจุดมุ่งหมายสำหรับผู้ปราศจากตัณหา มิใช่สำหรับผู้มีตัณหา”

เธอทั้งหลายฟังกล่าวอย่างนี้ว่า “จุดมุ่งหมายนั้นเป็นจุดมุ่งหมายสำหรับผู้มีอุปาทาน(ความยึดมั่น) หรือผู้ปราศจากอุปาทาน” พวกอัญญเดียรถีย์บริพาชกเมื่อจะตอบอย่างถูกต้องก็จะตอบอย่างนี้ว่า “จุดมุ่ง หมายนั้นเป็นจุดมุ่งหมายสำหรับผู้ปราศจากอุปาทาน มิใช่สำหรับผู้มีอุปาทาน”

เธอทั้งหลายฟังกล่าวอย่างนี้ว่า “จุดมุ่งหมายนั้นเป็นจุดมุ่งหมายสำหรับผู้รู้แจ้ง หรือผู้ไม่รู้แจ้ง” พวกอัญญเดียรถีย์บริพาชกเมื่อจะตอบอย่างถูกต้องก็จะตอบอย่างนี้ว่า “จุดมุ่งหมายนั้นเป็นจุดมุ่งหมาย สำหรับผู้รู้แจ้ง มิใช่สำหรับผู้ไม่รู้แจ้ง”

เธอทั้งหลายฟังกล่าวอย่างนี้ว่า “จุดมุ่งหมายนั้นเป็นจุดมุ่งหมายสำหรับผู้ยินดียินร้าย หรือผู้ไม่ ยินดีไม่ยินร้าย” พวกอัญญเดียรถีย์บริพาชกเมื่อจะตอบอย่างถูกต้องก็จะตอบอย่างนี้ว่า “จุดมุ่งหมายนั้นเป็น จุดมุ่งหมายสำหรับผู้ไม่ยินดีไม่ยินร้าย มิใช่สำหรับผู้ยินดียินร้าย”

เธอทั้งหลายฟังกล่าวอย่างนี้ว่า “จุดมุ่งหมายนั้นเป็นจุดมุ่งหมายสำหรับผู้พอใจในธรรมอันเป็น เหตุให้เนิ่นช้า ผู้ยินดีในธรรมอันเป็นเหตุให้เนิ่นช้า หรือผู้พอใจในธรรมอันไม่เป็นเหตุให้เนิ่นช้า ผู้ยินดีใน ธรรมอันไม่เป็นเหตุให้เนิ่นช้า” พวกอัญญเดียรถีย์บริพาชกเมื่อจะตอบอย่างถูกต้องก็จะตอบอย่างนี้ว่า “จุดมุ่ง หมายนั้นเป็นจุดมุ่งหมายสำหรับผู้พอใจในธรรมอันไม่เป็นเหตุให้เนิ่นช้า ผู้ยินดีในธรรมอันไม่เป็นเหตุให้เนิ่น ช้า มิใช่สำหรับผู้พอใจในธรรมอันเป็นเหตุให้เนิ่นช้า ผู้ยินดีในธรรม อันเป็นเหตุให้เนิ่นช้า”

¹² จุดมุ่งหมาย ในที่นี้หมายถึง จุดหมายของความเลื่อมใส ซึ่งแต่ละลัทธิ ต่างก็มีจุดหมายที่แตกต่างกันไป และมีเพียงจุดมุ่งหมาย เดียวเท่านั้น เช่น พวกพราหมณ์ก็มีพรหมโลกเป็นจุดมุ่งหมาย พวกดาบสก็มี อากัสสพรหมเป็นจุดมุ่งหมาย แต่ในพุทธศาสนานี้มี จุดมุ่งหมายเดียว คืออรหัตตผล (ม.ม.อ. (บาลี) ๑/๑๔๐/๓๒๙)

ทิวฏฐิ ๒

[๑๔๒] ภิกษุทั้งหลาย ทิวฏฐิ ๒ ประการนี้ คือ (๑) ภวทิวฏฐิ¹³ (๒) วิภวทิวฏฐิ¹⁴ สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่งยึดติด เข้าถึง เกาะติดภวทิวฏฐิ สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้น ชื่อว่าเป็นผู้ยินร้ายต่อวิภวทิวฏฐิ สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใด เหล่าหนึ่งยึดติด เข้าถึง เกาะติดวิภวทิวฏฐิ สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้น ชื่อว่า เป็นผู้ยินร้ายต่อภวทิวฏฐิ สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่งไม่รู้ชัดความเกิด ความดับ คุณ โทษ และอุบายเครื่องสลัดทิวฏฐิ ๒ ประการนี้ตามความเป็นจริง สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้น ชื่อว่ามีโรคะ มีโทษะ มีโมหะ มีตัณหา มีอุปาทาน เป็นผู้ไม่รู้แจ้ง เป็นผู้ยินดียินร้าย พอใจในธรรมอันเป็นเหตุให้เนิ่นช้า ยินดีในธรรมอันเป็นเหตุให้เนิ่นช้า เรากล่าวว่า “พวกเขาไม่พ้นจากชาติ(ความเกิด) ชรา(ความแก่) มรณะ(ความตาย) โสกะ(ความเศร้าโศก) ปริเทวะ(ความคร่ำครวญ) ทุกข์(ความทุกข์กาย) โทมนัส(ความทุกข์ใจ) และอุปายาส(ความคับแค้นใจ) ไม่พ้น จากทุกข์” สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่งรู้ชัดความเกิด ความดับ คุณ โทษ และอุบายเครื่องสลัดทิวฏฐิ ๒ ประการนี้ตามความเป็นจริง สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้น ชื่อว่าเป็นผู้ปราศจากราคะ ปราศจากโทสะ ปราศจากโมหะ ปราศจากตัณหา ไม่มีอุปาทาน เป็นผู้รู้แจ้ง เป็นผู้ไม่ยินดีไม่ยินร้าย เป็นผู้พอใจในธรรมอันไม่เป็นเหตุให้เนิ่นช้า ยินดีในธรรมอันไม่เป็นเหตุให้เนิ่นช้า เรากล่าวว่า “พวกเขาพ้นจากชาติ ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาส พ้นจากทุกข์”

อุปาทาน ๔

[๑๔๓] ภิกษุทั้งหลาย อุปาทาน ๔ ประการนี้

อุปาทาน ๔ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. กามุปาทาน (ความยึดมั่นในกาม)
๒. ทิวฏฐุปาทาน (ความยึดมั่นในทิวฏฐิ)
๓. สีสัพพตูปาทาน (ความยึดมั่นในศีลและวัตร)
๔. อัถตตวาหุปาทาน (ความยึดมั่นในวาทะว่ามีอัถตตา)

มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่งปฏิบัติญาณลัทธิว่ารอบรู้อุปาทานทุกอย่าง¹⁵ แต่พวกเขา ไม่บัญญัติความรอบรู้อุปาทานทุกอย่างโดยชอบ คือบัญญัติความรอบรู้กามุปาทาน ไม่บัญญัติความรอบรู้ทิวฏฐุปาทาน ไม่บัญญัติความรอบรู้ศีลสัมพตูปาทาน ไม่บัญญัติ ความรอบรู้อัถตตวาหุปาทาน ซ่อนนั้นเพราะเหตุไร เพราะสมณพราหมณ์เหล่านั้นไม่รู้ฐานะ ๓ ประการนี้ตามความเป็นจริง เหตุนั้น พวกเขาจึงปฏิบัติญาณลัทธิว่ารอบรู้อุปาทานทุกอย่าง แต่พวกเขาไม่บัญญัติความรอบรู้อุปาทานทุกอย่างโดยชอบ คือบัญญัติความรอบรู้กามุปาทาน ไม่บัญญัติความรอบรู้ทิวฏฐุปาทาน ไม่บัญญัติความรอบรู้ศีลสัมพตูปาทาน ไม่บัญญัติความรอบรู้อัถตตวาหุปาทาน

มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่งปฏิบัติญาณลัทธิว่ารอบรู้อุปาทานทุกอย่าง แต่พวกเขาไม่บัญญัติความรอบรู้อุปาทานทุกอย่างโดยชอบ คือบัญญัติความรอบรู้กามุปาทาน บัญญัติความรอบรู้ทิวฏฐุปาทาน ไม่

¹³ **ภวทิวฏฐิ** หมายถึงสัสสตทิวฏฐิ ความเห็นว่าเที่ยง (ม.ม.อ. (บาลี) ๑/๑๔๒/๓๓๐)

¹⁴ **วิภวทิวฏฐิ** หมายถึงอุจเฉททิวฏฐิ ความเห็นว่าขาดสูญ (ม.ม.อ. (บาลี) ๑/๑๔๒/๓๓๐)

¹⁵ **ปฏิบัติญาณลัทธิว่ารอบรู้อุปาทานทุกอย่าง** หมายถึงปฏิบัติญาณว่า “เราทั้งหมดกล่าวความรอบรู้ คือความข้ามพ้นอุปาทานทั้งสิ้น” (ม.ม.อ. (บาลี) ๑/๑๔๓/๓๓๒)

บัญญัติความรอบรู้สี่ลัพพตูปาทาน ไม่บัญญัติความรอบรู้อัตตวาทุปาทาน ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะสมณพราหมณ์เหล่านั้นไม่รู้ฐานะ ๒ ประการนี้ตามความเป็นจริง เหตุนี้ พวกเขาคจึงปฏิญาณลัทธิว่ารอบรู้อุปาทานทุกอย่าง แต่พวกเขาไม่บัญญัติความรอบรู้อุปาทานทุกอย่างโดยชอบ คือบัญญัติความรอบรู้กามุปาทาน บัญญัติความรอบรู้ทิวสุปาทาน ไม่บัญญัติความรอบรู้สี่ลัพพตูปาทาน ไม่บัญญัติความรอบรู้อัตตวาทุปาทาน

มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่งปฏิญาณลัทธิว่ารอบรู้อุปาทานทุกอย่าง แต่พวกเขา ไม่บัญญัติความรอบรู้อุปาทานทุกอย่างโดยชอบ คือบัญญัติความรอบรู้กามุปาทาน บัญญัติความรอบรู้ทิวสุปาทาน บัญญัติความรอบรู้สี่ลัพพตูปาทาน ไม่บัญญัติความรอบรู้อัตตวาทุปาทาน ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะสมณพราหมณ์เหล่านั้นไม่รู้ฐานะ ๑ ประการนี้ตามความเป็นจริง เหตุนี้ พวกเขาคจึงปฏิญาณลัทธิว่ารอบรู้อุปาทานทุกอย่าง แต่พวกเขาไม่บัญญัติความรอบรู้อุปาทานทุกอย่างโดยชอบ คือบัญญัติความรอบรู้กามุปาทาน บัญญัติความรอบรู้ทิวสุปาทาน บัญญัติความรอบรู้ สี่ลัพพตูปาทาน ไม่บัญญัติความรอบรู้อัตตวาทุปาทาน

ภิกษุทั้งหลาย ความเลื่อมใสได้ในศาสนา ความเลื่อมใสได้ในธรรม ความเป็นผู้ทำให้บริบูรณ์ได้ในศีลทั้งหลาย ความเป็นที่รักเป็นที่พอใจได้ในหมู่สหธรรมิก ข้อนี้ทั้งหมดเราไม่กล่าวว่า ดำเนินไปชอบในธรรมวินัยเห็นปานนี้ ข้อนี้เพราะเหตุไร เพราะข้อนี้เป็นความเลื่อมใสในธรรมวินัยที่ศาสดากล่าวไว้ผิดแล้ว ประกาศไว้ไม่ถูกต้อง ไม่เป็นเหตุนำสัตว์ออกจากทุกข์ ไม่เป็นไปเพื่อความสงบ พระสัมมาสัมพุทธเจ้ามิได้ประกาศไว้

[๑๔๔] ภิกษุทั้งหลาย พระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ปฏิญาณวาทะว่ารอบรู้อุปาทานทุกอย่าง จึงบัญญัติความรอบรู้อุปาทานทุกอย่างโดยชอบ คือบัญญัติความรอบรู้กามุปาทาน¹⁶ ความรอบรู้ทิวสุปาทาน ความรอบรู้สี่ลัพพตูปาทาน และความรอบรู้อัตตวาทุปาทาน ความเลื่อมใสได้ในศาสนา ความเลื่อมใสได้ในธรรม ความเป็นผู้ทำให้บริบูรณ์ได้ในศีลทั้งหลาย ความเป็นที่รักเป็นที่พอใจได้ในหมู่สหธรรมิก ข้อนี้ทั้งหมดเรากล่าวว่า ดำเนินไปชอบในธรรมวินัยเห็นปานนี้ ข้อนี้เพราะเหตุไร เพราะข้อนี้เป็นความเลื่อมใสในธรรมวินัยที่เราากล่าวไว้ถูกต้องแล้ว ประกาศไว้ถูกต้องแล้ว เป็นเหตุนำสัตว์ออกจากทุกข์ เป็นไปเพื่อความสงบ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าประกาศไว้แล้ว

หลักปัจจุสมุปบาทเริ่มต้นด้วยอุปาทาน

[๑๔๕] ภิกษุทั้งหลาย อุปาทาน ๔ ประการนี้เล่า มีอะไรเป็นต้นเหตุ มีอะไร เป็นเหตุเกิด มีอะไรเป็นกำเนิด มีอะไรเป็นแดนเกิด

อุปาทาน ๔ ประการนี้ มีต้นเหตุเป็นต้นเหตุ มีต้นเหตุเป็นเหตุเกิด มีต้นเหตุเป็นกำเนิด มีต้นเหตุเป็นแดนเกิด

ต้นเหตุเล่า มีอะไรเป็นต้นเหตุ มีอะไรเป็นเหตุเกิด มีอะไรเป็นกำเนิด มีอะไร เป็นแดนเกิด

ต้นเหตุ มีเวทนาเป็นต้นเหตุ มีเวทนาเป็นเหตุเกิด มีเวทนาเป็นกำเนิด มีเวทนา เป็นแดนเกิด

เวทนานี้เล่า มีอะไรเป็นต้นเหตุ มีอะไรเป็นเหตุเกิด มีอะไรเป็นกำเนิด มีอะไรเป็นแดนเกิด

เวทนา มีผัสสะเป็นต้นเหตุ มีผัสสะเป็นเหตุเกิด มีผัสสะเป็นกำเนิด มีผัสสะ เป็นแดนเกิด

ผัสสะนี้เล่า มีอะไรเป็นต้นเหตุ มีอะไรเป็นเหตุเกิด มีอะไรเป็นกำเนิด มีอะไร เป็นแดนเกิด

¹⁶ บัญญัติความรอบรู้กามุปาทาน หมายถึงทรงบัญญัติความรอบรู้การละ การล่วงพ้นกามุปาทานด้วย อรหัตตมรรค บัญญัติความรอบรู้อุปาทาน ๓ นอกนี้ด้วยโสดาปัตติมรรค (ม.ม.อ. (บาลี) ๑/๑๔๔/๓๓๖)

ผัสสะ มีสฬายตนะเป็นต้นเหตุ มีสฬายตนะเป็นเหตุเกิด มีสฬายตนะเป็นกำเนิด มีสฬายตนะเป็นแดนเกิด

สฬายตนะนี้เล่า มีอะไรเป็นต้นเหตุ มีอะไรเป็นเหตุเกิด มีอะไรเป็นกำเนิด มีอะไรเป็นแดนเกิด

สฬายตนะ มีนามรูปเป็นต้นเหตุ มีนามรูปเป็นเหตุเกิด มีนามรูปเป็นกำเนิด มีนามรูปเป็นแดนเกิด

นามรูปนี้เล่า มีอะไรเป็นต้นเหตุ มีอะไรเป็นเหตุเกิด มีอะไรเป็นกำเนิด มีอะไรเป็นแดนเกิด

นามรูป มีวิญญาณเป็นต้นเหตุ มีวิญญาณเป็นเหตุเกิด มีวิญญาณเป็นกำเนิด มีวิญญาณเป็นแดนเกิด

วิญญาณนี้เล่า มีอะไรเป็นต้นเหตุ มีอะไรเป็นเหตุเกิด มีอะไรเป็นกำเนิด มีอะไรเป็นแดนเกิด

วิญญาณ มีสังขารเป็นต้นเหตุ มีสังขารเป็นเหตุเกิด มีสังขารเป็นกำเนิด มีสังขารเป็นแดนเกิด

สังขารนี้เล่า มีอะไรเป็นต้นเหตุ มีอะไรเป็นเหตุเกิด มีอะไรเป็นกำเนิด มีอะไรเป็นแดนเกิด

สังขาร มีอวิชชาเป็นต้นเหตุ มีอวิชชาเป็นเหตุเกิด มีอวิชชาเป็นกำเนิด มีอวิชชาเป็นแดนเกิด

ภิกษุทั้งหลาย เมื่อใด ภิกษุละอวิชชาได้แล้ว วิชาเกิดขึ้นแล้ว เมื่อนั้น เธอไม่ยึดมั่นกามูปาทาน ทิฏฐูปาทาน สีลพิพตูปาทาน และอัตตวาทุปาทาน เพราะกำจัดอวิชชาได้แล้ว วิชาจึงเกิดขึ้น เมื่อไม่ยึดมั่น เธอก็ไม่สะดุ้ง เมื่อไม่สะดุ้ง เธอก็ ปรินิพพานเฉพาะตนนั้นแล เธอรู้ชัดว่า “ชาติสิ้นแล้ว อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว”¹⁷ ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว¹⁸ ไม่มีกิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้อีกต่อไป¹⁹”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสภาษิตนี้แล้ว ภิกษุเหล่านั้นมีใจยินดีต่างชื่นชมพระภาษิต ของพระผู้มีพระภาค ดังนี้แล

จุฬาสีหนาทสูตรที่ ๑ จบ

¹⁷ ดูเชิงอรรถที่ ๑-๓ ข้อ ๕๔ หน้า ๔๓ ในเล่มนี้

¹⁸ ญาณทัสสนะที่ประเสริฐอันสามารถ หมายถึงมหัคคตโลกุตตรปัญญา(ปัญญาชั้นโลกุตตระที่ถึงความเป็นใหญ่) อันประเสริฐบริสุทธิ์ สูงสุด สามารถกำจัดกิเลสได้ (ม.ม.อ. (บาลี) ๑/๑๔๖/๓๔๒, อภ.ทสก.อ. (บาลี) ๓/๔๘/๓๕๐)

¹⁹ ธรรมของมนุษย์ ในที่นี้หมายถึงกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ (ม.ม.อ. (บาลี) ๑/๑๔๖/๓๔๒, อภ.เอกก.อ. (บาลี) ๑/๔๕/๕๑)